

Robert Étienne, entre Bordeus i Hispània

Joan Oller Guzmán

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana

joan.oller@uab.cat

Recepció: 14/05/2009

El 4 de gener de 2009 morí a Bordeus, a l'edat de 88 anys, el professor Robert Étienne, un dels més grans especialistes en l'antiguitat romana de l'Estat francès. Reconegut per la seva àmplia i prolífica carrera dins d'aquest camp d'estudi, Étienne deixa un important bagatge, tant per la seva obra científica, com per la seva activitat com a coordinador de centres d'estudis de prestigi internacional.

Nascut a Merignac el 18 de gener de 1921, la seva trajectòria acadèmica s'inicia a l'École Normale Supérieure el 1942 i prossegueix a l'École Pratique des Hautes Études. Obtinguda l'*agrégation* en Història el 1946, exerceix de professor al Lycée de Nîmes fins al 1947, moment en què s'incorpora com a membre de l'École Française de Rome. La seva estada a la ciutat del Tíber marcarà definitivament la seva vocació, que quedarà lligada, a partir de 1949, a la Université de Bordeaux III, on durà a terme tota la seva tasca docent; primer com a *Professeur assistant*, després com a *Maître de conférences* i *Professeur sans chaire*, fins a esdevenir catedràtic d'Història Romana (1961-1988).

La carrera d'Étienne és un exemple d'interdisciplinarietat. Els seus dos grans eixos d'estudi foren tant la història econòmica com la religiosa, sense deixar mai de banda la història política ni la història social del món romà. Des de la perspectiva geogràfica, la major part de les seves recerques afecten dos àmbits: la zona aquitana i, especialment, la península Ibèrica. De fet, el 1943 arribà per primer cop a Espanya per preparar la seva tesi sobre *Le culte impérial dans la Péninsule Ibérique d'Auguste à Dioclétien* (publicada el 1958). A partir d'aquest moment, la Península constituí la seva font d'estudi principal. Ja el 1949, durant la seva estada a Roma, es va dedicar a impulsar la recerca sobre les inscripcions de les àmfores d'oli bètiques en el Testaccio. Una recerca que es mantingué durant bona part de la seva carrera i que va derivar en l'estudi de les importacions d'oli, vi, salses i conserves de peix en la zona beticolusitana i que tingué com a punt culminant una triple publicació en aquests darrers anys (*Le vin hispanique*, 2000; *Salaisons et sauces de poisson hispaniques*, 2002, i *L'huile hispanique*, 2004).

Una altra vessant clau per entendre la seva aportació a l'estudi de l'antiguitat és, sens dubte, l'arqueològica. La inicià l'any 1947, en exercir com a director de diverses campanyes d'excavació a Volubilis (Marroc) i, posteriorment, a Apol·lònia de

Cirenaica i la mateixa Bordeus. Fou, però, a Portugal on realitzà la seva aportació més gran en aquest àmbit a través de les excavacions a Conímbriga i Sao Cucufate (Alentejo). Pel que fa a les excavacions a la ciutat romana de Conímbriga, els resultats finals es poden considerar espectaculars. Dirigió dotze campanyes d'excavació entre 1964 i 1979 que donaren com a resultat la publicació de set volums (apareguts entre 1970 —*Fouilles de Conimbriga I, L'architecture*— i 1979 —*Fouilles de Conimbriga VII, Trouvailles diverses*—), que es van convertir en una referència en la relació entre excavació i publicació de les dades obtingudes. En el cas de Sao Cucufate, una zona arqueològica excepcional on es documentaren tres *villae* romanes òptimament conservades, Étienne dirigió diverses campanyes entre 1979 i 1986, conjuntament amb J. Alarcao i F. Mayet. D'aquesta manera, reforçà el vincle necessari entre informació històrica i informació arqueològica, i mostrà una gran habilitat en la interpretació de les dades empíriques a l'hora d'obtenir-ne hipòtesis històriques coherents i versemblants. A la vegada, Étienne tampoc no tingué cap recança a enfrontar-se amb la documentació epigràfica. De fet, aquesta representa un altre dels seus àmbits d'estudi més destacats, especialment per la zona bètica i lusitana. Ja en els anys quaranta, s'encarregà de fer la revisió dels treballs de Hübner i, més endavant, dirigió diverses missions epigràfiques en el marc de la Casa de Velázquez. Igualment, cal destacar la publicació sota la seva tutela d'obres remarcables i que afecten directament l'estudi de la zona catalana, com ara les *Inscriptions Romaines de Catalogne*.

L'herència de Robert Étienne, però, va molt més enllà del seu currículum acadèmic. L'activitat que va dur a terme en l'àmbit de la gestió i la creació de grups de recerca esdevingué també bàsica durant la seva llarga carrera. La prova més evident d'aquesta capacitat s'expressa en la direcció de les empreses arqueològiques esmentades, que l'obligaren a gestionar la complexitat del treball en grup. A la vegada, però, el punt culminant en aquest sentit arribà amb la creació del Centre d'Archéologie Ibérique Pierre Paris, que, sota la seva direcció (1974-1986), arribarà a convertir-se en un punt de referència dins dels estudis sobre història antiga i arqueologia a França i en una de les biblioteques més importants a nivell mundial sobre la península Ibèrica antiga. Aquesta iniciativa també va suposar el naixement del centre Ausonius, destacable pels seus treballs i publicacions, entre les quals sobresurten especialment les tesis dels propis alumnes d'Étienne.

Tota aquesta tasca fou reconeguda internacionalment a nivell institucional, de tal manera que, durant la seva vida, esdevingué membre de la Real Academia de la Historia (Madrid), de l'Académie Nationale des Sciences, Belles-Lettres et Arts de Bordeaux, cavaller de l'Ordre de Mérit de la República Italiana i Comandant de l'Ordre de l'Infant Enric el Navegant (Portugal). Però, per sobre de l'innegable valor acadèmic del llegat d'Étienne, la mostra més palpable de la seva empremta ens la deixen aquells que pogueren conviure i treballar amb ell. Així, serà en les mostres d'afecte i reconeixement dels més propers on trobarem el vertader barem de la seva aportació. En aquest sentit, els homenatges i els reculls de treballs realitzats pels seus col·legues i deixebles (*Hommage à Robert Étienne*, 1988; *Itineraria Hispanica. Recueil d'articles de Robert Étienne*, 2006) són el veritable testimoni que ens fa comprendre l'abast de la seva pèrdua.

Publicacions principals de Robert Étienne

- 1958:** *Le culte impérial dans la Péninsule ibérique d'Auguste à Dioclétien*. París: BEFAR.
- 1960:** *Le quartier Nord-Est de Volubilis*. París: De Boccard.
- 1962:** *Bordeaux antique* (amb la col·laboració de P. Barrère). Bordeus: Impr. Delmas.
- 1966:** *La vie quotidienne à Pompéi*. París. Reimpressió el 1993. París: Hachette. Traducció espanyola: *La vida cotidiana en Pompeya*. Madrid: Aguilar, 1970.
- 1970:** *Le siècle d'Auguste*. París: Librairie Armand Colin.
- 1975:** «Histoire et archéologie de la Péninsule ibérique antique». Editat en cinc cròniques entre 1975 i 1993, en col·laboració. *Revue des Études Anciennes*.
- 1976:** *Fouilles de Conimbriga. II, Épigraphie et sculpture* (en col·laboració amb G. Fabre, P. i M. Lévêque). París: Diffusion E. De Boccard.
- 1978:** *Fouilles de Conimbriga. I, L'architecture* (en col·laboració amb J. Alarcão). París: De Boccard.
- 1979:** *Fouilles de Conimbriga. VII, Trouvailles diverses. Conclusions générales* (amb la col·laboració de J. Alarcão, A. Moutinho Alarcão i S. Da Ponte). París: De Boccard.
- 1984:** *Le trésor de Garonne: Essai sur la circulation monétaire en Aquitaine à la fin du règne d'Antonin le Pieux* (en col·laboració amb M. Rachet). Bordeus: Fédération Historique du Sud-Ouest.
- 1984:** *Épigraphie hispanique: problèmes de méthode et d'édition*. París: De Boccard.
- 1986:** *Ausone ou les ambitions d'un notable aquitain*. Bordeus: Fédération Historique du Sud-Ouest.
- 1990:** *Les villas romaines de São Cucufate (Portugal)* (en col·laboració amb J. Alarcão i F. Mayet). París: Diffusion De Boccard.
- 1995:** *En passant par l'Aquitaine. Recueil d'articles de Robert Étienne*. Bordeus: Fédération Historique du Sud-Ouest.
- 2000:** *Le vin hispanique* (en col·laboració amb F. Mayet). París: De Boccard.
- 2002:** *Salaisons et sauces de poisson hispaniques* (en col·laboració amb F. Mayet). París: De Boccard.
- 2004:** *L'huile hispanique* (en col·laboració amb F. Mayet). París: De Boccard.
- 2006:** *Itineraria Hispanica. Recueil d'articles de Robert Étienne*. Bordeus/París: Ausonius/Diffusion De Boccard.